

Марія Сенета
(м. Дрогобич)

Ad fontes: до джерел національної ідентичності

Іванишин М. В. Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві : [моногр.] / М. В. Іванишин. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – 208 с.

Історіографічне дослідження М. Іванишин «Дискурс національної ідентичності в українському постколоніальному літературознавстві» відкриває перспективи розвитку досліджень, здійснених з позицій національно-екзистенціальної методології інтерпретації та постколоніалізму. Взяті за предмет дослідження шість провідних студій С. Андрусів, О. Вертія, Ю. Мариненка, В. Моренця, Л. Сеника, Н. Шумило стали матеріалом для виявлення сенсу та моделі національної ідентичності в сучасному літературознавстві.

Перш за все, варто відзначити актуальність вибраної проблеми. Акцент на національних питаннях загострює увагу читача на питанні становища української тожсамості у вимірах сучасного літературознавства. У надскладний період виживання нашої культури, а тому і літератури, такі праці покликані оберігати та відстоювати національні цінності, традиції та інтереси в науці.

У першому розділі йдеться про теоретичні засновки вивчення даної проблеми. Посилаючись на досвіди Е. Д. Сміта, С. Гантінгтона, І. Денисюка, О. Багана, М. Жулинського, В. Дончика, Р. Шпорлюка, а особливо дуже часто І. Франка, дослідниця окреслює термінологічний інструментарій для подальших напраювань. Зокрема, велику увагу приділено таким багатозначним і часто вживаним термінам, як «дискурс» та «національна ідентичність». Вдало й аргументовано пояснено доцільність використання методів, серед яких метод постколоніальних студій є методологічною домінантою. Значна частина теоретичного дискурсу базується на системі принципів мислення, що відповідають філософії національної ідеї (націософії) і спрямовані на захист та утвердження українського буття. Тому особливо важливе місце в праці посідає використання теоретико-методологічного досвіду філософії українського націоналізму для потреб літературознавчої науки.

У наступному розділі праці вдало представлено розгляд основних історико-літературних та методологічних аспектів кожного з досліджень. М. Іванишин докладно аналізує кожну працю,

відзначаючи як сильні, так і слабші сторони. Вибір саме цих праць продиктовано національним імперативом та бажанням охопити найбільш націоналістично репрезентативні, монографічно виражені досвіди в українській нації про літературу.

У дослідженні С. Андрусів «Модус національної ідентичності: Львівський текст 30-х років ХХ ст.» М. Іванишин окреслює специфіку націєцентричного мислення та особливості творчої майстерні авторки: створення власної термінології, «виразна схильність до оригінального теоретичного мислення, до виважених методологічних узагальнень» (с. 64), інтердисциплінарність як провідна риса методологічної бази і з одночасним використанням національно-екзистенціальної інтерпретації як основної підтекстової методологічної домінанти. «Поняття національної ідентичності є ключовим для цієї праці», – впевнено констатує літературознавець. Однак, крім безперечних переваг і достоїнств праці С. Андрусів, дослідниця вбачає деякий недогляд у монографії. Це стосується терміна «міф», який через свою часто вживаність, розповсюдженість не завжди сприймається однозначно.

Щодо компаративістичної монографії В. Моренця «Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст.: Україна і Польща», то дослідниця, хоча й помічає меншу теоретичну заангажованість у націоналістичну проблематику відомого вченого, що є закономірним з огляду на порівняльно-історичний характер студії, однак вказує на вагоме методологічне значення праці. Тому, не зважаючи на те, що автор, на її думку, «не дає ширших експлікацій поняття національної ідентичності» (с. 71), все ж у досліджуваній монографії виявлено вагомі з погляду націоналізму теоретичні акценти. Що особливо зацікавлює дослідницю, то це те, що В. Моренць вельми продуктивно експлікує поняття «народництво», віднаходить в ньому глибокий позитивний сенс і реабілітує культурні надбання тієї епохи.

Особливу увагу приділяє М. Іванишин праці Н. Шумило «Під знаком національної самотності: українська художня проза і літературна критика кінця ХІХ – поч. ХХ ст.», написаній «у скрупульозному академічному стилі» (с. 84). Що найбільше імпує літературознавцеві, так це те, що Н. Шумило детально розробляє поняття дискурсу національної тожсамості і приділяє велику увагу критичним напрацюванням І. Франка, наприклад, – ставлення до модернізму. Тут чітко видно світоглядно-методологічні орієнтири М. Іванишин при дослідженні дискусійних питань, яка свої висновки формує саме через врахування націоналістичного дискурсу.

Об'єднавши названих вище трьох авторів, літературознавець відкриває власне бачення на роботи Л. Сеника, Ю. Мариненка, О. Вертія в наступному розділі. Якщо перші три праці були синтетичними, то наступні три є власне історико-літературними. Це, своїм чином, породжує деяку модифікацію методики їх дослідження, однак основні смислові акценти залишаються незмінними.

У монографії Л. Сеника «Роман опору. Український роман 20-х років: проблема національної ідентичності» підкреслюються такі сторони праці: авторське поняття «національної ідентичності», розуміння літератури як способу протистояння окупаційному режимові ворожої влади і взагалі широке окреслення Л. Сеником культурно-політичної ситуації в ранньорадянську добу. М. Іванишин відзначає зусилля науковця у плані ґрунтовного представлення генології жанру роману. Найбільш значущим для дослідниці видаються міркування літературознавця щодо герменевтичного досвіду Д. Донцова. Зокрема М. Іванишин відзначає, що у роботі Л. Сеника спростовано низка закидів Д. Донцову.

Робота Ю. Мариненка «Місія: проблеми національної ідентичності в українській прозі 40–50-х років ХХ століття» привертає увагу науковця насамперед «поглибленим зосередженням на націоналістичній проблематиці в гуманітарних науках» (с. 109). Робота М. Іванишин виокремлює такі сутнісні аспекти з погляду національної ідентичності: простежено розвиток української етнонаціональної самобутності, окреслено основні риси національного менталітету, з'ясовано роль Т. Шевченка у ціннісних орієнтаціях літературознавця, конкретизовано значення термінів «код», «ідеологія», «риторика». Окреслено той факт, що націоналістична зорієнтованість виступає основним критерієм при розгляді Ю. Мариненком провідних авторів того часу («Старший боярин» Т. Осьмачки, «Рай», «Останній пророк» В. Барки, романи І. Багряного, численні твори О. Довженка, трилогію У. Самчука «Ост» та ін.).

Стосовно роботи О. Вертія «Народні джерела національної самобутності української літератури 70–90-х років ХІХ століття» не лише відзначено, що «поняття національної самобутності є ключовим для цього історика літератури» (с. 119). Дослідниця вказує на певну суголосність аналізованої студії до вище вказаної праці Н. Шумило, вбачає ґрунтовність викладу думок науковця, вирішення поставлених завдань. Загалом вона спостерігає у всіх шести роботах вагомий не лише теоретичний, а й історичний результат: некординуючись між собою, дослідникам вдалося із суголосних методологічних позицій

проінтерпретувати українську літературу від другої половини ХІХ – до середини ХХ століття.

В останньому розділі, який має суто теоретичний характер, вдало експліковано та верифіковано методологічну продуктивність постколоніальної інтерпретації на прикладі названих вище праць. М. Іванишин не лише сумлінно дотримується основних принципів вказаної методології, відкриваючи їх смисли у роботах дослідників, а й на основі провідних концептів проаналізованих досвідів розбудовує власну, досі в українській філології єдину в своєму роді, модель літературознавчої теорії національної ідентичності як іманентної український культурній традиції.

Вірність принципам наукового мислення, активний діалогізм із вітчизняними та зарубіжними авторами, спостережливість роблять монографію показовою на тлі сучасних історіографічно-літературознавчих пошуків. Теоретичні висновки обґрунтовуються попередньою інтерпретацією. Важливо підкреслити, що дослідниця не просто здійснила метакритичний огляд названих праць, вона порівнює їх між собою, активно висловлює свою позицію. Сформованість світогляду дає змогу М. Іванишин чітко диференціювати необхідні концепти, аналізувати та систематизувати. Однак інколи відчувається деяка недоопрацьованість думки, фрагментарність висловлювань. Хочеться також, щоб у праці більш детально (попри епізодичні згадки) було експліковано й інші націоналістичні досвіди: І. Дзюби, М. Жулинського, М. Наєнка, Г. Ключека, В. Пахаренка, В. Панченка, Т. Салиги та ін.

Витлумачуючи інтерпретаційний потенціал українських учених, дослідниця послідовно виявила вагому присутність теорії національної ідентичності (націоналістичної інтерпретації як структурного елемента національно-екзистенціального гуманітарного мислення) у сучасному літературознавчому метадискурсі. Праця М. Іванишин безумовно має новаторський характер, тому що є першим історіографічним дослідженням новітньої методологічної течії. Її успішність, сподіваємося, стане своєрідним стимулом для розгортання інших дослідницьких сюжетів стосовно розвитку в добу Незалежності українського філологізму, постколоніалізму, постструктуралізму, міфокритики, компаративізму та ін.